

Namísto fízlů a šanonů přichází digitální sledování a vyhodnocování. Tak vidí příští časy biolog, filozof, originální pozorovatel a kritik současné společnosti **STANISLAV KOMÁREK (63)**. Pandemie a hysterická opatření urychlily historický přelom, který právě zažíváme. Stát je dnes podle profesora Komárka stále mocnější a občan se stává nejen jeho opečovávaným objektem, ale i jeho hříčkou.

TEXT JANA BENDOVÁ
FOTO NGUYEN PHUONG THAO

NAD ZÁPADEM SE ZAČÍNÁ SMRÁKAT

BIOLOG A FILOZOF
STANISLAV KOMÁREK:
TO LEPŠÍ UŽ BYLO, PŘICHÁZÍ
PLACENÍ ÚČTŮ, OCITÁME SE STÁLE
VÍCE V RUKOU STÁTU

Jste optimista, nebo pesimista? Abychom věděli, z jakého úhlu číst vaše následující výpovědi o světě.

Starý vtip z minulého režimu říkal, že pesimista je dobře informovaný optimista. Kdybych byl opravdu pesimista, koupil bych si kus konopného motouzu a nezdřoval se psaním a rozhovory. **Zaujala mě vaše myšlenka, že zažíváme začátek podobného dějinného přelomu, jako byl rok 1914 či revoluce v roce 1989. Zní to osudově, ale co si máme pod tím konkrétně představit?**

V dějinách jsou vždycky období turbulentní a přelomová a mezi nimi období relativní stability. Takovou dlouhou turbulencí byla třicetiletá válka, pak byl v Evropě relativní klid až do Francouzské revoluce a napoleonských válek, po nich zase až do roku 1914. Směrem k současnosti jsou přelomy méně krvavé, „devětaosmdesátý“ se už obešel bez šibenic. Povahu současného přelomu je v detailu těžko odhadnout, ale byl-li poslední společenský převrat roku 1989 směrem ke svobodě, k uvolnění kontroly, uvolnění cestování a podnikání, od umolousané a dusivé zajištěnosti směrem k riziku, bude tenhle opět ve směru opačném, ovšem na mnohem vyšší technologické úrovni – namísto fízlů a šanonů digitální sledování a vyhodnocování.

Myslím, že se nyní lidé obávají spíš ekonomických problémů než Velkého bratra.

Jistěže. A obávám se, že hlavní turbulence nás ještě čeká a zřejmě nebude jen politická, ale právě i ekonomická. Je ostatně patrné, že celosvětově končí doba „ekonomokracie“, kdy hlavními mediálními mudrci byli ekonomové a hlavním cílem růst a profit. Teď jde zase o to, co převládalo ve většině dějinných period – aby se všechno dělalo „tak, jak se má“. Carlem Gustavem Jungem používaný pojem enantiodromie, česky „protiběh“, říká zhruba to, že každé lidské snažení se obrací ve svůj opak, a o tím rychleji, čím více se tlačilo na pilu: v Sovětském svazu se namísto ráje pracujících vybuřovalo peklo pracujících, nacisté namísto kýžené světovlády nordického člověka dosáhli za pouhých dvanáct let toho, že pak od něj pes kůrku nevezal. V posledních dekádách jsme usilovali zejména o bohatství, svobodu, zdraví, mír, rovnost. Nepřipravili

KDYŽ STAŘÍ ŘÍKALI V NĚMECKU ROKU 1934, ŽE ZA CÍSAŘE PÁNA BYLO LÉPE, TAKÉ SE JIM MLADÍ SMÁLI, ŽE NEROZUMĚJÍ DOBĚ A VELIKÝ ROZKVĚT JE PŘEDE DVEŘMI.

Z HLEDISKA VLÁDNOUCÍ MOCI JE IDEÁLNÍM Poddaným ABSOLUTNÍ EGOISTA A ZBABĚLEC.

jsme si tím nástup opaku? Máme také tendenci si přítomnost vylepšovat „vykrádáním“ minulosti i budoucnosti, pálíme fosilní paliva z dávných věků a ekonomickou úroveň si vylepšujeme neodchováváním dalších generací. Trochu se obávám, že to lepší z větší části už bylo, teď přichází doba placení existenciálních účtů. **Jestli jsem pochopila správně vaše texty, ony přelomové změny přinesla anebo uspíšila pandemie. Ale neodstartovaly novou historickou éru už dříve spíš počítače a další moderní technologie? S nadsázkou: Gutenbergova éra končí, Zuckerbergova začala...**

To je jistě také významné, ale změny, které obnášela první světová válka a doby po ní, neodstartoval žádný nový vynález, zbraň či myšlenka, ale zavraždění jednoho rakouského arcivévody, který byl navíc všem protivný a málokdo ho želel – připomeňme, že politické atentáty byly tehdy běžné, epidemie dnes ne. **Mohu namítnout, že jde o výjimečnou zdravotní situaci a brzy se zase vrátíme do starých vyšlapaných bačkor – právě proto, že je máme vyšlapané. Nevrátíme?**

Starorakouské bačkory byly vyšlapanější, v zásadě fungovaly mezi lety 1816-1914. Pak tak říkající celý systém těmito bačkorami zaklepal. **A jak se vůbec na virus díváte coby biolog?**

Nechci polemizovat s těmi, kdo se domnívají, že virus „utekl“ z laboratoře, ale nedomnívám se, že byl uměle upraven. Tak démonič-

kou kombinaci velké nakažlivosti a malé, ale nenulové smrtlosti by dokázal namíchat leda sám čert, nikoli sebešikovnější člověk. Číňané jsou jistě šikovní velmi, ovšem myšlenka, že virus „pозměnili“ za účelem likvidace Západu, je naprosto z říše bajek. To, co na světě vypadá jako rafinované spiknutí, se „spikává“ samo.

Podle vás dnes až příliš snadno měníme individuální svobodu a výsadu nést riziko svých rozhodnutí za stále více autoritativní rozhodování pečovatelského státu. Ale není člověk, přinejmenším někteří z nás, takový už z podstaty a moderní stát vůli voličů jednoduše jen plní?

To možná ano, ale ne všechny přirozené vlastnosti a touhy člověka jsou k zulibání a měly by být plněny: k naší přirozené výbavě také patří tendence odhalovat a zabíjet, ba mučit „nepřátele“ a „zrádce“, pocítovat svět rozdělený na „oni“ a „my“ a po „nich“ jít – dříve to bylo jen v rámci mezikmenového boje. I sama myšlenka demokracie jde zcela proti intuici: podle běžného pocítování je místo opozice na kandelábrech, ne v parlamentu, a moc držíme, jak dlouho to jen jde, a za čtyři roky se jí dobrovolně nevzdáme. Stát je dnes také stále mocnější a občan se stává nejen jeho opečovávaným objektem, ale i jeho hříčkou, která nemá, jak mu oponovat, a může jen doufat v to, že vrchnost bude „milostivá“. To není dobrá perspektiva. V roce 1990 mi říkala jedna babka domovnice: „Jó svoboda, panáčku, to je snad tak pro vás na tej vaší univerzitě, ale my, prostej lid, se toho nezažerem...“

A některým dokonce připadá, že nejsnáze blaho a vůli voličů naplní autoritářští politici. Renesance vůdcovského principu je patrná všude kolem nás, báťuška Putin má i u nás řadu obdivovatelů, západní politici jim připadají slabí. Anebo je to jen dočasný kmit kyvadla dějin?

Doufám v to druhé. Třeba koncem třicátých let byla také doba, kdy na evropském kontinentě bylo jen několik málo jakýchs takých demokracií a téměř samé diktatury. Nakonec je z větší části pohltila ta neefektivnější, německá. Lid si to zčásti přál, „aby byl pořádek“. V Rusku se vládlo autoritativně vždycky a o jeho touhách expandovat se ví dlouho, víc mě znepokojuje báťuška Trudeau v Kanadě a jeho poněkud orwellovské počiny. Mám na mysli jeho rétoriku a prostředky, kterými rozehnal nedávné demonstra-

ZLOM ZAČAL UŽ V ROCE 2020 CELOSVĚTOVOU PANICKOU REAKCÍ NA VIRUS A MEDIÁLNÍ BOUŘÍ PŘIPOMÍNAJÍCÍ PŘEMRŠTĚNOU IMUNITNÍ ODPOVĚĎ.

NIKDY ZA SVÉHO ŽIVOTA JSEM NEZAŽIL TAKOVÉ ROZDĚLENÍ SPOLEČNOSTI JAKO TEĎ.

ce. Trochu se bojím, že se nad Západem začíná smrákat. **Upřímně, neměl by nás spíš znepokojovat Putin?**

Ten nás znepokojuje většinově, byť ne asi úplně všechny. Problém je vždy s někým úspěšně bojovat a zároveň se mu používanými prostředky zcela nepřipodobnit. Pro mě je to o to aktuálnější, že mám na Ukrajině řadu dobrých přátel. *(Rozhovor se uskutečnil před invazí ruských vojsk na Ukrajinu.)*

Podle vás se nad Západem smráká i kvůli naší nevěli k riziku a chybějící odvaze. A k čemu by mělo být podstupování rizika, při němž hrozí našim životům víc nebezpečství, dobré?

Tato otázka mě poněkud děsí, zda snad už nejsem poslední pošetilý stařík, který by si přál návrat „zlatých devadesátek“, nad nimiž a jejich ideály se dávno zavřela voda. Slepice v klecových chovech mají rizika nulová, mají perfektní granulovanou výživu, bedlivou veterinární péči, jestřáb ani liška na ně nemohou. Všechnu svou vůli a energii mohou přesměrovat k něčemu užitečnějšímu, prospěšnějšímu – ke snášení. Nevím jak vy, ale já bych tam nechtěl. Staré japonské haiku říká:

*Domáci drůbež má dostatek zrní
však brzo ji uvaří v hrnci
Volného jeřába nekrmí nikdo
však patří mu nebe i země*

Džihádisté jsou nepochybně odváznější než průměrný pan Novák, ale takovou odvahu nejspíš na mysl nemáte?!

Odvahy je samozřejmě třeba zejména té každodenní, tak říkajíc v malém. Ale i na obudném případě džihádisty vidíte jeden z jejich aspektů – nelze ho uplatit ani zstrašit. Z hlediska vládnoucí moci je ideálním poddaným absolutní egoista a zbabělec. Svět se v této věci vždycky polarizuje: má-li Západ obecně kuráže málo, má jí Rusko zajisté moc.

My Češi se podle vás nacházíme ve stavu studené občanské války. Nechci to bagatelizovat,

ale lidé, společenství, spolu přece válčí neustále, jen forma se mění, nebo snad ne?

Nikdy za svého života jsem nezažil takové rozdělení společnosti jako teď. Lidé ztrácejí vůči svým protivníkům – ti se tak jmenují proto, že jsou nám bytostně protivní – veškeré zábrany, i když zatím spíše na internetu. Věc vygradovala před Vánoci 2021, teď už trochu opadá. V lidech, byť snad jen někteří, je veliká bojovnost, chuť k tažení do „svaté války“. To bohužel k nám lidem také patří. Pomysleme jen na naše husitství.

Ale když se podíváme na situaci přes poloplnou sklenici, nikoli přes sociální síť, pak žijeme alespoň tady, v západní civilizaci, zřejmě v nejlepším čase – děti nehladoví, máme teplo, střechu

nad hlavou, relativní blahobyť, slabší jsou chránění. Nesouhlasíte? Chtěl byste snad žít na zeměkouli někde jinde?

Kdybch si myslél, že někde na Zemi je podstatně lépe, už tam dávno jsem. Ano, proti obleženému Leningradu je to tady „brnkačka“, proti roku 2005 už to taková idyla není. Nejvíce mne znepokojila státní kampaň proti neočkovaným v listopadu minulého roku, takovéto „předhození viníků spravedlivému hněvu lidu“ jsem nezažil od dob Charty 77, nikdo si něco podobného nedovolil ani za migrační krize. Nová vláda jedná moudře, je v tom nepokračuje.

Vy jezdíváte do Číny, konfrontujete tamní společnost s naší. Hodně se mluví o zániku Západu tak, jak ho známe, a o příchodu doby čínské. Vládne tam ovšem tvrdý autoritářský režim. Máme se té čínské doby obávat?

Čínská doba už tady v zásadě je, ne vnucená Čínou samou, ale vzniká jejím napodobením v západním světě. Autoritářské systémy jsou, marná sláva, efektivnější. V Číně se nikdy jinak nevládlo a umějí rovněž mnohem lépe kooperovat než my. Také tam zřejmě po demokracii netouží na procenta více lidí

nežli, řekněme, u nás po rovnováze mezi principy jin a jang. **Rusko, když už jsme ho zmínili, je také autoritářská země, ale efektivnější určitě není...**

Na rozdíl od Číny stojí Rusko převážně na vývozu surovin, zatímco Čína na pili svých obyvatel. V Číně je také prestiž armády mnohem nižší než v Rusku, říká se tam „ze špatného dříví se dělá topivo, ze špatných lidí vojáci“. Rusko čím si připomíná vilémovské Německo z roku 1900, vzor, který se tam snaží tradičně, ale ne moc úspěšně napodobovat. **Vraťme se ještě k dalším hrozbám, jež přispívají k onomu zmíněnému dějinnému přelomu. Zmínujete kupříkladu „ekologickou diktaturu“, „extrémní genderismus“. Nejsou ale kulturní války, které se o ně tak vášnivě vedou, nakonec silnější, než jsou reálné dopady na naše každodenní životy?**

Nesouhlasím. Inovace k nám přicházejí už dlouho z anglosaských zemí, parním strojem počínaje. Není náhodou, že Čapkův pan Povondra z *Války s Mloky* si nebezpečí uvědomil až tehdy, když uviděl prvního mloka ve Vltavě, předtím si myslel zhruba to, co zaznělo v otázce.

Četla jsem vícekrát vaši poznámku, že nelze mít evropskou svobodu a současně zaručené jistoty. Myslíte si, že si takový názor získá všeobecný potlesk? Obvyklá námitka zní: „Platím si přece daně!“

To, co říkám, neříkám proto, abych získal všeobecný potlesk, ale proto, že si to myslím. Kdybych chtěl aplaus, říkal bych nějakou z dobové oblíbených floskulí a slunil se v lidové a mediální přízni. Je tragické, že způsob výchovy a neustálá konzumní masáž vychovávají z lidí přerostlé děti,

DNESKA BY TEORETICKY MOHL KAŽDÝ OBČAN KAŽDÝ DEN HLASOVAT NA SVÉM KOMPUTERU O PŘEDLOHÁCH ZÁKONŮ – CO BY TO ALE SE SPOLEČNOSTÍ UDĚLALO? TO SE KAŽDÝ BOJÍ DOMYSLET.

kteřé chtějí všechno, teď a bez odpovědnosti. Děti potom ovšem dostanou vychovatele, který je pomocí bonbónů a biče ovládá. Řekněme-li s marxismem, že svoboda je poznána nutnost, velmi brzy řekneme také, že je to vlastně bezpodmínečná poslušnost vůči těm, kteří „vědí, jak to je“, a mají z toho či onoho důvodu nárok na to, „vést svěřený lid“. **Svoboda bývá opravdu pro mnohé unavující, ta neustálá nutnost volit, vybírat si. Nezahyne na to demokracie?**

To nebezpečí tu jistě je. Ve třicátých letech 20. století byli lidé unaveni taky, toužili po silných a rozhodných vůdcích, od nichž se očekávalo, že jen poručí a společnost to s nadšením vykoná.

Vaše obavy, že nad Západem se začíná smrákat, umocňuje i fakt, že konkrétně naše Evropa vymírá, rodí se málo dětí, vy říkáte, že brzy vyvane. Udělám dáblava advokáta: No a co? Lidí je už osm miliard a v Evropě těžko vrátíte ženy k plotnám a do poslušnosti mužům, aby rodily o sto šest...

„No a co?“ se dá odpovědět na všechno. Kdyby to s alpskými kamzíky bylo takové jako s Evropou, bijí už dávno ochránáři alarm. Modrásky chráníme, sebe ne. Dá se to stupňovat: Vyhyne lidstvo? Zmizí kultura? No a co? Otázka vymírání není otázkou návratu k rodině z L. P. 1850, ale nějak zvládnout rozmnožování podle jiného mode-

lu. Pokud vymíráme, těžko si zemi ohradíme drátem a budou tu hvozdy s medvědy – migranti, a zejména islámští, pak budou dít na naše peníze. Přinesou nové mravy, třeba kruhem i tu proklínanou plotnu, ovšem bude to plotna nová, islámská, „ta správná“. Svět se vyvíjí v cyklech. Myslím, že není náhodou, že ty kruhy, které nejvíce brojí proti tradiční společnosti, zároveň neobyčejně podporují imigraci – nějak podvědomě cítí, že to, co se na jedné straně potřebovalo, se musí na druhé v jiné podobě zase instalovat. Nevědomí je stará liška. **Kdy podle vás nastal v západní civilizaci ten zlom? Už schází z kopce dolů?**

Zlom začal už v roce 2020 celosvětovou panickou reakcí na virus a mediální bouří připomínající přemrštěnou imunitní odpověď. Ale je to cosi, jako když se kamená lavina dá do pohybu po kluzkém podloží a změny mohou ve větší či menší kadenci trvat dlouhá léta: lavina vyvolaná Francouzskou revolucí v roce 1789 se zastavila až v roce 1816 s koncem napoleonských válek, ta z první světové války na Západě tak roku 1960, u nás až 1990. Změny vždy přinášejí zlé i dobré ve směsi, jen je třeba si proti poměrným jistotám minulých dob dobře držet kloboučky. Na marxistických školeních nám říkali, že revoluční situace vzniká, když výrobní síly neodpovídají výrobním vztahům. Já bych spíše

řekl, že když struktura a funkce společnosti neodpovídají technologickým možnostem.

Co tím myslíte?

Naše demokracie vznikala v pozdním 19. století, kdy se jakž-takž gramotní voliči mohli sejít jednou za čtyři roky u uren a poslanci se mohli řekněme dvakrát do roka sjet na vlacích a parolodích do hlavního města rokovat o zákonech. Dneska by teoreticky mohl každý občan každý den hlasovat na svém computeru o předloách zákonů – co by to ale se společností udělalo? To se každý bojí domyslet. **Co by se tedy mělo v moderní evropské, potažmo české společnosti podle gusta biologa a filozofa Komárka změnit? Těžko se lidé ve svých požadavcích na stát uskrovní, když jim politici musí v každých volbách něco slíbit, těžko vědci přestanou vynalézat (ne)bezpečné technologie, které mění starý svět v nový a podle starších generací obvykle k horšímu....**

Když staří říkali v Německu roku 1934, že za císaře pána bylo lépe, také se jim mladí smáli, že nerozumějí době a veliký rozkvět přede dveřmi. Já sám jsem člověk nebojovný, svět spíše komentuji, snažím se ho měnit tak nanejvýš trochu a ve svém bezprostředním okolí. Rozhovor dám, ale na barrikádu ve svém věku už nepůjdu. Svět se nějak reguluje sám a není možno mu dát jednoduchý zpětný chod. Být dlouho živ bych chtěl i nechtěl – zajímalo by mne sice, jak se svět za další léta změní, ale i nechtěl, protože na každý žejdlík radosti je na něm odjakživa sud žalu a my jsme si teď radosti vyčerpali na léta dopředu. Také se už teď neobejdou bez pomoci mladších přátel s digitálním světem – za další dvacetiletí už bych byl bezmocný jako dítě. ❏

STANISLAV KOMÁREK je biolog a filozof. Vystudoval biologii na UK Praha, v letech 1983–1990 pobýval v exilu ve Vídni (Přírodovědecké muzeum, ministerstvo zemědělství, Vídeňská univerzita), od roku 1990 učí na přírodovědecké fakultě UK obor filozofie a dějiny přírodních věd. Je autorem řady odborných i esejistických knih (2006 Stoppardova cena za esejistiku, 2020 a 2021 na Ukrajině ocenění Kniha roku), také románů, básní i novinových článků. Některé z knih byly vydány v anglických, německých, ukrajinských, polských a arabských překladech.

MILUJEŠ PIVO?

PŘIHLAS SE NA *CASTING* DO UNIKÁTNÍ REALITY-SHOW!

WWW.BEERMASTER.CZ